

Aan Tweede Kamer, Vaste Kamercommissie LNV

NOTITIE

Betreft NVB Notitie: Inkomsten en verdienmodel van agrariërs

Inleiding

De Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) - werkgroep agrarische zaken bestaande uit ABN AMRO, ING, Rabobank en Triodos - waardeert de mogelijkheid om informatie aan te leveren over inkomsten en verdienmodel van agrariërs, één van uw prioritaire kennisthema's dit jaar. Of boeren en tuinders tegenwoordig een solide en stabiel inkomen kunnen genereren, is een urgent en actueel vraagstuk waarover de NVB graag met u in dialoog gaat. Het is daarom van belang om te kunnen beschikken over een goede en gemeenschappelijke (voor alle fracties) gelijke kennisbasis.

In deze notitie gaan wij in op de uitdagingen die banken zien voor de land- en tuinbouwsector, de rol die banken spelen als partner voor kennis en financiering en de toekomstige financierbaarheid van agrarische bedrijven. In het addendum vindt u informatie over ontwikkeling en spreiding van inkomen voor vier typen agrarisch ondernemingen: melkveebedrijven, varkensbedrijven, akkerbouwbedrijven en glastuinbouwbedrijven. De data zijn afkomstig van de website www.agrimatie.nl van Wageningen Economic Research. Deze data wordt verzameld in het kader van Europese wetgeving en betreft een representatieve steekproef van de sub sectoren.

Drie overwegingen willen wij u alvast meegeven:

- a. **Stimuleer een eerlijke prijs** en lastenverdeling in de keten voor agrarische producten. Dit vraagt om actie van alle partners in de keten en dus ook van de overheid.
- b. **Stimuleer ondernemerschap en kennisontwikkeling**: de inkomens- en liquiditeitsposities zijn in de land- en tuinbouw krap. Ondernemers hebben behoefte aan een duidelijke stip op de horizon en daar kan de politiek bij helpen.
- c. **Stimuleer een gelijk internationaal speelveld**: het is van belang dat internationaal een gelijk speelveld ontstaat en agrarische bedrijven de transitie naar volhoudbare voedsel- en landbouwmodellen doorzetten, waardoor Nederland haar meerwaarde (internationaal) kan blijven benutten.

Uitdagingen voor de sector

Agrarische ondernemers werken hard om een fatsoenlijk inkomen te genereren met oog voor de wensen vanuit de samenleving, voor nu en volgende generaties. Het inkomen uit het bedrijf staat voor veel ondernemers al jaren onder druk. Doordat de kosten stijgen, maar de opbrengsten niet in gelijke verhouding meestijgen. Daarnaast moet het overgrote deel van diezelfde boer en tuinder in staat zijn om het werk te doen in een nationaal en Europees gelijk speelveld.

Agrarische ondernemers investeren met een langere termijn horizon. Door stelselmatig veranderende regelgeving en maatschappelijke behoeften is zo'n strategische koers nagenoeg onmogelijk, terwijl de terugverdientijd van investeringen vaak zelfs langer dan tien jaar is. Dat wringt in de dagelijkse praktijk.

Het belangrijkste wat agrarische ondernemers nodig hebben is perspectief op een rendabele toekomst. De Nederlandse agrarische sector produceert substantieel voor de Europese markt op basis van economische en ecologische karakteristieken. De Nederlandse delta met een zeeklimaat is uitermate geschikt voor zuivelproductie, aardappel- en/of uienteelt. Ook de hoogstaande techniek, innovatiekracht en het logistiek- en kennisniveau zorgt er internationaal gezien voor dat Nederland een goede plek is voor land- en tuinbouw. Ook zien we een beweging bij groepen van agrarische ondernemers die (uitsluitend) op duurzame wijze en in harmonie met de natuur produceren voor de lokale markt.

Veel agrarische ondernemers willen verduurzamen¹ en daarmee hun bijdrage aan een betere balans tussen milieu, landbouw en dierenwelzijn verbeteren. De 'license to produce' ontstaat onder meer doordat meer mensen gevoed zullen moeten worden. Alleen door in samenhang met de natuur als rentmeester op te treden, kunnen we een evenwichtig ecosysteem en daarmee gezonde voeding voor volgende generaties veilig stellen. Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn een voldoende lange termijn perspectief, een passende vergoeding en eerlijke en duidelijke eenduidige Europese spelregels.

Toekomstige financierbaarheid van de agrarische sector

De rol van banken

Het is de rol van banken om ondernemers in de land- en tuinbouw te financieren en in toenemende mate de duurzaamheidstransitie te faciliteren. Faciliteren van ondernemers is gericht op ondersteuning van ondernemerschap en visievorming over toekomstige bedrijfsmodellen en sectorscenario's. Vooral op de belangrijke kruispuntmomenten zoals bedrijfsovername, modernisering, verduurzaming en opschaling. Banken beoordelen het huidige verdienmodel (inclusief inkomen) en terugbetaalcapaciteit, waarbij ook een toets op perspectief en toekomstbestendigheid van de onderneming en een evenwichtig ecosysteem op lange termijn centraal staan. Het voorkomen van een te hoge schuldlast is voor ondernemers essentieel. Juist vanwege de volatiliteit in de sector is de terugbetaalcapaciteit voor de ondernemer belangrijk, ook als het door interne of externe omstandigheden tegenzit. Ondernemingen in financiële problemen worden door banken in hun bedrijfsvoering begeleid met als hoofddoel de exploitatie en daarmee de onderneming en ondernemer te begeleiden naar continuïteit of een andere passende oplossing. Stoppen of begeleiden naar een ander soortige exploitatie kan bijvoorbeeld ook een passende oplossing zijn.

Ook kijken banken naar de aard en bestendigheid van de markt die door de ondernemer wordt bediend. Banken stimuleren, binnen de grenzen wat bancair financierbaar is, ondernemers om in toenemende mate een meer duurzame bedrijfsvoering te realiseren. Met verschillende financieringsproducten helpen banken hun klanten om die transitie te ondersteunen. Extra kosten van duurzame investeringen komen in de praktijk niet altijd tot uiting in een eerlijke vergoeding in een voedselketen waar de prijs nog een dominante factor is, behoudens kleinere initiatieven bij biologische landbouwconcepten.

Vanaf 2023 hebben banken te maken met Bazel IV² richtlijnen. Kern van deze nieuwe regelgeving rondom kapitaaleisen is dat banken gestuurd zullen worden om ondernemers nog meer te financieren op basis van rentabiliteit en liquiditeit in plaats van op de waarde (en daarmee onderpand) van activa als grond, gebouwen en installaties. Juist de rentabiliteit en liquiditeitspositie van agrarische ondernemers zijn volatiel. Natuurlijke omstandigheden zorgen immers voor een verschil in opbrengst tussen gebieden. Die weersomstandigheden zijn van invloed op schokken in inkomsten en hebben daardoor direct impact op de liquiditeitsontwikkeling van agrarische bedrijven. Meer sturen op kasstroom als financieringsruimte kan ervoor zorgen dat er minder investeringsruimte beschikbaar komt voor bedrijfsontwikkeling en verduurzaming. Het behalen van ecologische doelstellingen zal dan op een andere manier gefaciliteerd moeten worden via (fiscale) stimuleringsregelingen en/of experimenteerruimte.

¹ <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/boer-wil-verduurzamen-om-uit-de-crisis-te-komen~b9091ad5/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

² Bazel IV is een informele benaming voor een reeks voorstellen uit het 'Bazel Comité' voor de berekening van de hoeveelheid kapitaal die banken moeten aanhouden ten opzichte van het risico dat zij lopen bij kredietverstrekking (bron: NVB).

Financiële positie van agrarische ondernemers

De rentabiliteit van ondernemers in de land- en tuinbouwsector is volatiel en staat al jaren onder druk door structureel oplopende vaste kosten. Veel ondernemers reageren hierop door schaalvergroting en/of door intensieve samenwerking. Andere bedrijven zoeken het juist in een andere bedrijfsopzet door bijvoorbeeld verbreding van activiteiten of om te schakelen naar biologische landbouw. In algemene zin zijn de sectoren als gevolg van innovatief- en aanpassingsvermogen en mate van moderniteit en ondernemerschap, gemiddeld genomen redelijk stabiel. Veranderende wet- en regelgeving en omschakeling naar kringlooplandbouw zullen de komende jaren investeringen vergen die het rendement kunnen drukken. De financierbaarheid van de sector zal hierdoor verder onder druk komen te staan, tenzij er bredere initiatieven tot stand komen in de keten (overheid, boer, bedrijven en burgers) voor een betere balans tussen kosten en verdiensten. Daarentegen zien we mondiaal in de voedselproductie een toenemende vraag als gevolg van de bevolkingsgroei en mede daardoor ontstaan ook nieuwe kansen. De NVB verwacht echter dat de gemiddelde rentabiliteit van agrarische bedrijven op de langere termijn niet zal verbeteren. Internationale concurrentie zal toenemen, terwijl de kostprijs in Nederland relatief hoog blijft. Om voldoende concurrentiekracht te behouden zal Nederland moeten blijven investeren in verduurzaming en nieuwe verdienmodellen. Zowel hier in Nederland als daarbuiten.

Opvolging is schaars

De NVB verwacht een substantiële daling van het aantal agrarische ondernemers in Nederland. Belangstelling vanuit volgende generaties voor het agrarisch ondernemerschap is relatief laag en overnames zijn kostbaar. Oorzaken hiervoor zijn de lage rendementen, het ontbreken aan maatschappelijk draagvlak en de toenemende druk vanuit wet- en regelgeving. Een zeer groot aantal agrariërs is ouder dan 55 jaar en heeft geen opvolging geregeld. Toetreding van ondernemers van buiten de sector blijft bovendien beperkt, waardoor veel bedrijven te koop zullen komen te staan. Dit kan leiden tot schaalvergroting, maar een tegenhanger is dat de vraag naar grond groter is geworden hetgeen zichtbaar is aan de nog altijd stijgende grondprijzen. Dit heeft als gevolg een beperkte financierbaarheid en daardoor een rem op én schaalvergroting én bedrijfsovernames. De overheid zou een sturende rol op zich kunnen nemen bij grondaankopen en uitgifte om zo een gewenste milieu impact sneller te kunnen realiseren. Er is dus een stimulans nodig om nieuwe ondernemers aan te trekken. Schaalvergroting alleen lijkt niet de oplossing. Gunstige fiscale maatregelen, zoals bijvoorbeeld het verlagen van de overdrachtsbelasting en ontwikkelen van ondersteunend instrumentarium dat leidt tot of een betere prijs voor het product of lagere kostenbelading kunnen dit ondervangen.

Prijsprikkels als katalysator van verduurzaming

Voor de financierbaarheid van de land- en tuinbouwsector zijn toekomstbestendige duurzame verdienmodellen cruciaal. Prijsprikkels zijn een belangrijk onderdeel van de verduurzaming die in lijn is met de 'Farm to fork strategy' uit de Europese Green Deal. De overheid kan dit stimuleren door de producten in prijs te laten differentiëren op basis van de impact op duurzaamheid, bijvoorbeeld via belasting en/of BTW prikkels met daarin voorwaarden gericht op het realiseren van beleidsdoelen zoals het stikstofdoel van de commissie Remkes en uit de Europese Green Deal. Duurzame producten worden dan in verhouding goedkoper. Op deze manier wordt het duurzamer produceren en consumeren gestimuleerd, wat voor behoud van een toekomstbestendige sector noodzakelijk is.

Metten is weten

De land- en tuinbouw is een zeer dynamische sector die acteert in een volatiele omgeving en veranderende concurrentiepositie. Dit vraagt om kwalitatief continu groeiend ondernemerschap op gebied van inzicht, bewustwording en strategisch niveau. Ondernemers moeten in staat gesteld worden om gestelde doelen en hun voortgang daarin te kunnen monitoren. Metten is weten en goed ondernemerschap zijn voorwaarden voor behoud van een voor Nederland op internationaal niveau competitieve sector. Hiervoor dient instrumentarium beschikbaar te komen en te blijven.

Gevolgen van de coronacrisis op de financiering van de agrarische sectoren

Omzetverlies van agrarische ondernemers als gevolg van de coronacrisis leidt tot lastenverzwaring en verzwakking van de eigen vermogenspositie. Dit heeft zijn weerslag op de financierbaarheid van toekomstige investeringen. Het noodzakelijke tempo van modernisering en verduurzaming zal binnen enkele sectoren worden vertraagd. Het weerstandsvermogen van in de kern gezonde bedrijven is minder robuust geworden. Juist in de huidige economische fase is een groen herstel van de economie voor banken belangrijk.

De sierteelt is het zwaarst getroffen zowel in de teelt als handel. Tegelijkertijd verloopt het herstel vlotter dan verwacht en was het dal minder diep. In de voedingstuinbouw betreft het met name ondernemingen die gericht zijn op de foodservice en horeca. In mindere mate hebben de varkens- en melkveehouderijen te maken met druk op de omzet, hoewel prijsdalingen duidelijk voelbaar zijn in de exploitatie.

Ondanks het fonds van 600 miljoen euro voor de tuinbouw en 50 miljoen euro voor de friet aardappelen sector is er nog altijd de drempel van het ondernemersrisico van minimaal 30% omzetverlies dat niet onder het fonds valt en voor eigen rekening en risico is. Financiering zal veelal met vreemd vermogen moeten worden ingevuld en heeft daardoor negatief effect op de financieringslasten. Dit verhoogt de schuldspositie.

Veel agrarische ondernemers zijn geholpen met de maatregelen die banken en de overheid nemen om deze ondernemers meer lucht te geven. Agrarische ondernemers kunnen in aanmerking komen voor uitstel van aflossingen. Ook hoort extra financiering tot de mogelijkheden via de deels staatsgegarandeerde Borgstellingskrediet Landbouw (BL-C). In totaal hebben de banken 194 bedrijven voor 125 miljoen via de BL(-C) aan extra financiering verstrekt om agrarische ondernemers te helpen in liquiditeitsbehoefte.³ BMKB-C en GO-C zijn ook financieringsopties voor enkele bedrijven uit de keten.

Aanbevelingen

Kortom, de agrarisch ondernemer heeft veel uitdagingen: steeds hogere wet- en regelgevingseisen, de volatiele inkomens- en liquiditeitsposities, en de (on)mogelijkheden om te kunnen investeren in innovatie en duurzaamheid ten gunste van de hierboven genoemde grenzen. De overheid kan hierbij stimulerend en kader scheppend werken met betrekking tot de volgende zaken:

1. **Stimuleer een eerlijke prijs:** het objectief en eenduidig meten en inzicht verkrijgen in een duurzame voedselproductie is van belang om zo de juiste prijsprikkels te kunnen realiseren. Dit kan betekenen dat alle ketenpartners hier een stimulerende rol bij spelen, inclusief financiële instellingen, afnemers, maar ook de overheid met haar beschikbare middelen (btw, belasting, keurmerk, mededinging).
2. **Stimuleer ondernemerschap en kennisontwikkeling:** de inkomens- en liquiditeitsposities zijn in de land- en tuinbouw krap. Er zijn kaders en randvoorwaarden in de regelgeving en het inkomen van de agrarische ondernemer nodig om nieuwe verdienmodellen te stimuleren en/of bestaande verdienmodellen door te ontwikkelen richting duurzame voedselproductie en leefomgeving.
3. **Stimuleer een gelijk internationaal speelveld:** de Nederlandse land- en tuinbouw produceert op een hoog niveau voor wat betreft duurzaamheid en efficiëntie vergeleken met onze omringende landen. De Nederlandse land- en tuinbouw doet dit voor haar achterland. Een gelijk speelveld is internationaal nodig voor een gelijk concurrentieveld waardoor geïnvesteerd kan worden in innovatie en een duurzame en eerlijke voedselproductie en leefomgeving.

³ NVB Coronamonitor 26 juni 2020